

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Дитяча творчість є унікальною не лише за своєю суттю, але й з погляду її освітнього впливу на внутрішній світ дитини. Вона містить важливі передумови, які дозволяють дошкільникам виходити за межі знань і навичок, отриманих від дорослих, і створювати нові, оригінальні продукти – моделі, малюнки, казки, іграшки тощо (А.В. Петровський). Н.О. Ветлугіна вважала, що, відкриваючи нове для себе, дитина також відкриває дорослим нові аспекти свого внутрішнього світу, тому ставлення до дитячої творчості має бути педагогічним [1].

Якщо розглядати дитячу творчість з позиції об'єктивної новизни, можна виділити її соціальну значущість та оригінальність. Щодо старшого дошкільного віку, варто говорити про суб'єктивну цінність цього явища. Отже, посилаючись на думки дослідників (Н.О. Ветлугіна, Р.Р. Григор'єва, Т.Г. Казакова, Є.Є. Кравцова, Є.А. Фльоріна та ін.), ми підкреслюємо, що дитяча творчість визначається не лише кінцевим результатом, а й освітнім впливом на розвиток дитини, а також процесом творчості і емоціями, які переживають дошкільники під час діяльності. «Дитина не відкриває нічого нового для світу дорослих, але вона робить значні відкриття для себе» [1, с. 46].

Вітчизняні психологи та педагоги (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, А.Я. Дудецький, О.В. Запорожець, М.М. Поддьяков, М.П. Сакулина, Є.А. Фльоріна та інші) довели, що творчі можливості дітей проявляються вже в дошкільному віці, і їх розвиток відбувається не спонтанно, а внаслідок освоєння способів діяльності під час спеціально організованого навчання. Т.С. Комарова, спираючись на багаторічний досвід роботи з дітьми, зазначає: «Навчання не заважає розвитку творчості, а навпаки, сприяє її формуванню та розвитку. Якщо дитина не освоїть на заняттях під керівництвом педагогів необхідні знання, уміння і навички, не отримає чітких уявлень для своєї діяльності,

вона відчуває себе безпорадною, змушеною робити не те, що задумала, а те, що виходить» [3, с. 45].

Можливості розвитку дитячої творчості досліджувалися у різних сферах діяльності, таких як музика, рух, гра, література, образотворче мистецтво тощо (Н.О. Ветлугіна, В.Я. Воронова, І.Л. Дзержинська, Т.Г. Казакова, А.В. Кенеман, В.А. Левін, Г.В. Павленко, О.П. Радинова, Н.П. Сакулина, Т.А. Семенова, О.С. Ушакова та ін.). У працях А.Є. Дмитрієва, З.І. Калмикової, Б.І. Коротяєва, І.Я. Лернера, В.А. Ситарова та інших аналізується співвідношення репродуктивної та творчої діяльності. Важливим аспектом у цій темі є питання про особливості дитячої творчої активності. Ними є такі:

1) творча активність дошкільника виявляється не тільки в грі або в якому-небудь окремому виді діяльності, а в безлічі її різноманітності та передовсім у поведінці.

2) дитині п'яти-семи років властиві цікавість, постійні запитання до дорослого, широта інтересів, стійка мотивація досягнень, розвинена уява.

Складна інтегральна якість особистості, така як творча активність старших дошкільників, становить стійку систему, що складається із підструктур: мотиваційного, когнітивного та практико-орієнтованого компонентів. Вони не існують окремо, а перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки зміна одного з них впливає на інші.

Дослідники дійшли висновку, що в онтогенезі розвиток творчої активності починається з мотиваційного компонента. На нашу думку, творчі здібності дитини можуть бути розвинені лише через цей аспект, а не шляхом підвищення продуктивності. Мотиваційний компонент є надзвичайно важливим у нашому дослідженні, оскільки правильна установка на діяльність (у нашому випадку – на художньо-конструктивну діяльність) впливає як на сам процес, так і на його результати. Поведінка дитини визначається різними потребами і мотивами, які формують її особистість і мотиваційну сферу.

Багато дослідників вивчали мотиваційний компонент, розглядаючи його як системоутворювальний елемент у творчій діяльності. Він не лише надає особисту значимість творчій діяльності дитини, але і регулює її на всіх етапах. Важливо, які саме мотиви стануть провідними для дошкільника, оскільки вони

визначають спрямованість його поведінки та наявність або відсутність творчої активності [5].

Виходячи з цього, для оцінки рівня розвитку творчої активності в процесі художньо-продуктивної діяльності були визначені критерії, що характеризують ступінь сформованості мотиваційного, когнітивного та практико-орієнтованого компонентів творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Так, мотиваційний компонент розвитку творчої активності старших дошкільників включає такі показники:

- 1) стійкий пізнавальний інтерес до творчої праці;
- 2) захопленість дитини творчою трудовою діяльністю;
- 3) цілепокладання творчої ручної праці.

Захопленість дітей старшого дошкільного віку продуктивною трудовою діяльністю зумовлюється позитивними емоціями, що виникають у процесі самовираження, вияву індивідуальності та креативного потенціалу. Саме емоційне піднесення, задоволення та радість пізнання, які супроводжують інтелектуальну активність, сприяють посиленню мотивації до творчої діяльності. Емоційна насиченість пізнавального процесу активізує механізм «позитивного підкріплення», що слугує стимулом до подальшого розвитку пізнавальної ініціативи дитини [2, с. 72].

Позитивна емоційна реакція на новизну, як зазначено в наукових джерелах, є ключовим маркером творчої активності: почуття подиву, що виникає при зустрічі із незвичайним або несподіваним явищем, виконує роль суб'єктивного індикатора новизни результату [2]. У цьому контексті варто зазначити, що враження від яскравих, нестандартних об'єктів одразу провокують у дитини прагнення до їх відтворення у власній діяльності.

Рівень емоційної зацікавленості прямо корелює з інтенсивністю включення дитини у творчу активність. На вищому етапі розвитку такої активності спостерігається перехід до цілеспрямованої пізнавальної діяльності, яка опосередковується соціально значущими цілями. Як наголошує В.С. Мухіна, у старшому дошкільному віці активність дітей набуває соціального спрямування, головним мотивом виступає прагнення приносити користь. Позитивні емоції більше не є спонтанними, вони набувають цілеспрямованого характеру, пов'язаного з досягненням поставленої мети.

Таким чином, на вищому рівні розвитку пізнавальна активність стає соціалізованою, її регулюють зовнішні чинники – орієнтація на результат, потреба в досягненнях, прагнення до успіху та самореалізації. Творча активність на цьому етапі набуває чіткої цілеспрямованості, структурованості та прагматичної спрямованості на очікуваний результат.

У структурі творчої активності дітей старшого дошкільного віку в умовах ручної праці важливе місце займає когнітивний компонент. Згідно з підходами когнітивної психології, можливість самовираження й творчої самореалізації дошкільника безпосередньо залежить від сформованості його знань та уявлень, що загалом визначають рівень інформованості. Дослідники (Д.П. Озубел, Дж. Брунер) підкреслюють, що ефективність засвоєння нового матеріалу забезпечується його інтеграцією в уже наявну когнітивну структуру – ієрархічно організовану систему знань, яка лежить в основі творчого мислення та діяльності [4].

Таким чином, когнітивний компонент сприяє розширенню пізнавального простору дитини, формує передумови для її інтелектуального розвитку та готовності до самостійного застосування знань у різних контекстах творчої продуктивної діяльності. Він виступає підґрунтям для генерації нових ідей, виконання нетипових завдань та ініціювання пошукової активності.

Практико-орієнтований компонент, зі свого боку, пов'язаний із реалізацією пізнавальних і мотиваційних намірів у конкретних формах художньо-продуктивної діяльності. Його сутність полягає у трансформації набутих знань, способів дії та уявлень у творче втілення задумів, що включає оригінальність оформлення, вдосконалення виробу з технічної або естетичної точки зору. Акцент переноситься з репродуктивного наслідування на творче моделювання і переосмислення діяльності.

Цей компонент охоплює як базові навички й уміння, так і складніші дії, спрямовані на активне освоєння та перетворення предметного середовища. Як бачимо, творча активність старших дошкільників проявляється не лише у грі чи конкретному виді діяльності, а охоплює широкий спектр повсякденної поведінки, що є свідченням високого рівня інтеграції її структурних компонентів.

Отже, особливостями творчої активності старших дошкільників є виявлення її не тільки в грі або в якому-небудь окремому виді діяльності, а в безлічі її різноманітності та

передусім – у поведінці. Вікові особливості дитини п'яти-семи років характеризують наявність цікавості, постійних запитань до дорослого, широти інтересів, стійкої мотивації досягнень, розвиненої уваги. На основі аналізу наукових джерел були виокремлені критерії сформованості творчої активності в процесі художнього конструювання: мотиваційний, когнітивний та практико-орієнтований.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І.М. Психологія творчого конструювання у дошкільному віці : автореф. дис. ... докт. психол. наук. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія». Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, 2012. 39 с.
2. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Жейнова С.С. Курносова К.В. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 48 (101). С. 100–106.
4. Козліна О.В. Уроки ручної праці у дитячому садку та початковій школі. Харків : Ранок, 2007. 64 с.
5. Кузьменко ВУ. Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини / за ред. С.Д. Максименка. *Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ : Нора-прінт, 2004. Вип. 24. С. 194–205.

Романа МОТРУНИЧ
Дрогобич

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування толерантності у старших дошкільників є надзвичайно важливим завданням сучасної педагогіки, оскільки саме в цьому віці закладаються ціннісні основи світосприйняття